

A KÍSÉRLET „KÉPE”

A pszichológusi köztudatban a kísérletről alkotott kép egyik feltűnő és merev vonása a kísérlet életidegenségéről vallott nézet. Azt, hogy egy ilyen kép napjainkban hibás és így félrevezető, számos példával lehetne érzékeltetni. Szolgáljon bizonyítékként most csupán egyetlen népszerű kísérleti helyzet, a véletlenszerű vagy incidentális tanulás helyzete, amely az észlelés természetes emlékezeti következményeire különösen érzékeny. Az incidentális tanulás jelensége a kognitív pszichológián belüli karrierjét éppen annak köszönheti, hogy a megjegyzés vizsgálatát életszerű perceptuális helyzetekben, nem pedig tanulási feladatokban igényli.

Napjaink kísérleti irodalma gyakran talál igazolást az „életben”, sőt a jelenségek nagy részét az „életből” meríti. Ez teszi lehetővé, hogy a feltárt és kísérleti adatokkal alátámasztott jelenségeket életszerű példákkal azonnal szemléltetni lehet. Például a selektív figyelem vizsgálatában az a jelenség, hogy a fontos információkat a háttérzajból automatikusan kiemeljük, a koktél-parti elnevezést kapta. Az emlékezeti felidézés folyamatainak elemzésében fontos helyet foglal el a szókeresés kudarcainak mindennapi élménye (a „nyelvemen van” jelenség). Ugyanígy a klasszikus Bartlett-kísérletekben vizsgált emlékezeti torzítás jelenségei is közvetlen, mindennapi tapasztalatokkal támaszthatók alá.

A mai kísérleti irodalomban az életből gyűjtött megfigyelési adatok egyre nagyobb empirikus értékre tesznek szert. A megfigyelés azonban sokszor nem elegendő. Szükség van a megfigyelésre épülő kísérletre, amely — beleértve az adatok statisztikai feldolgozását — többet nyújt, mint a megfigyelés megerősítését. Kimutat a megfigyelt, majd kísérlettel megsokszorosított adatok közti rejtett összefüggéseket.

A megfigyelt jelenségeket modellező kísérlet ilyenkor általában projektív eszközzel él. Például, az emlékezeti szerveződést vizsgálva, az előzetesen nem szervezett megjegyzendő anyagra rávetíteni engedi a vizsgált személy szubjektív szerveződési módjait. Az adott példában a kísérlet kimutathat az egyes szubjektív szerveződési módok közti fejlődési összefüggéseket, amelyek a megfigyelő előtt egyébként rejtve maradnának. A kísérleti úton feltárt összefüggést azután ismét az életszerű megfigyelés hitelesítheti.

Jóllehet az életszerűség nem hatolhat be egyenlő mértékben minden kísérletes kutatási területre, a kísérlet fogalma — még ha ez a pszichológusi köztudatban kellően nem tükröződik is — az utóbbi két évtizedben egyértelműen életszerűbbé vált. Ez a változás nemcsak önmagában figyelemreméltó. Példázza azt is, hogy maga a kísérlet fogalma is adaptatív módon változik, és ezért állandó „átkódolást” igényel.

Kónya Anikó

ELTE Általános Pszichológiai Tanszék